

Reima Välimäki, Heta Aali ja Mila Oiva

Historian poliittisesta käytöstä 2000-luvulla

Historia ei ole tutkijoiden, opettajien ja museoiden sekä arkistojen asiantuntijoiden yksityisomaisuutta. Menneisyyttä muistellaan, selitetään ja käytetään yksityisessä ja julkisessa piirissä. Historiantutkimuksen tuloksia tulkitaan ja käytetään niin paikallisidentiteetin kuin fiktion raaka-aineena.¹ Jotkut historian käytön tavat kuitenkin erottuvat muista suhteessaan tähän päivään ja yhteiskuntaan: historialla oikeutetaan tai selitetään tietynlaista politiikkaa nykyhetkessä. Pertti Grönholm ja Heino Nyssönen ovat määrittäneet historian poliittiseksi ulottuvuudeksi poliittisten toimien rationalisoinnin, yhteiskunnallisten puutteiden osoittamisen ja valtajärjestelmien ja vallankäytön legitimoinnin historiaan vetoamalla. Historian poliittisesta käytöstä tulee useimmille ensimmäisenä mieleen totalitarististen järjestelmien historiapolitiikka, mutta hienovaraisemmat historian käytön tavat kuuluvat myös läntisiin demokratioihin.² Viime vuosina historian tulkintojen rooli yhteiskuntien sisäisiin ja niiden välisiin suhteisiin vaikuttavana tekijänä on huomattu yhä selkeämmin. Esimerkiksi vuonna 2015 perustettu *Historioitsijat ilman rajoja*³ on yhdistys, jonka tarkoituksena on lisätä tietoisuutta historian eri tulkinnoista ja niiden vaikutuksesta yhteiskuntaan ja politiikkaan ruohonjuuritasolta aina kansainväliseen politiikkaan asti.

Historian poliittinen käyttö on läheinen ja joskus täysin rinnakkainen käsite historiapolitiikalle. Historian käyttö, eli historiaan vetoaminen toiminnan tai väitteiden oikeuttajana tai maailmankuvan jäsentäjänä, on käsitteenä vakiintunut suomalaisen tutkimukseen viimeisen parin vuosikymmenen aikana, joskin usein puutteellisesti määriteltynä. Systemaattista historian käytön käsitteen ja sen ulottuvuuksien määrittelyä ovat esittäneet äskettäin Grönholm ja Nyssönen yllä mainitussa artikkelissaan.⁴ Jo tätä aiemmin Pilvi Torsti on typologisoinut historiapolitiikkaa ja historian poliittista käyttöä, joita hän käyttää toistensa synonyymeina. Saksalaisperäinen historiapolitiikka (*Geschichtspolitik*) on alun perin merkinnyt menneisyyden hallintaa, jonka avulla saksalaiset historioitsijat olivat pyrkineet selittämään Kolmannen valtakunnan ja holokaustin poikkeuksena Saksan ”normaalista” historiasta. Sittemmin käsite on laajentunut kattamaan kaikkea jollakin tavalla intentionaalista toimintaa, jossa historiaa käytetään poliittisten päämäärien saavuttamiseen. Torstin historian poliittisen käytön ilmenemismuotojen typologia pitääkin sisällään ne areenat, joita myös tämän teemanumeron artikkelit tarkastelevat: koulun historianopetus, julkinen historiakulttuuri, historiaa koskevat julkaisut mukaan lukien populaarikulttuuri ja verkkokeskustelut, juridisten toimijoiden, kuten

1. Historian käytön, arkipäivän historian ja historiakulttuurin eri muodoista ks. esim. Jorma Kalela, *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, 2000; Jorma Kalela & Ilari Lindroos (toim.) *Jokapäiväinen historia*. SKS 2001.

2. Pertti Grönholm & Heino Nyssönen, *Historian käyttö ennen ja nyt. Faktana ja fiktiona*. *Kosmopolis* 3 (2019), 21.

3. *Historioitsijat ilman rajoja* ry:n verkkosivu <https://historianswithoutborders.fi/> (8.11.2021).

4. Grönholm & Nyssönen 2019, erit. 7–9.

hallitusten ja järjestöjen päätökset, yhteiskunnallisten tahojen puheet ja kommentit sekä historiaan kohdistuvat erityistutkimukset, seminaarit ja konferenssit.⁵

Historiapoliittikan ja historian poliittisen käytön välille ei siis välttämättä ole syytä vetää selkeää rajaa. Monella tapaa kyse on päällekkäisistä ilmiöistä, ja niillä voi tarkoittaa samaa asiaa. Historian käytön järjestelmällisyydessä, tarkoitushakuisuudessa ja käyttäjien vaikutusvallassa on kuitenkin eroja. Niinpä hahmotamme historian poliittisen käytön historiapolitiikkaa laajempänä käsitteenä, joka pitää sisällään esimerkiksi historiaa hyödyntävät verkkokeskustelut kansallisesta identiteetistä. Näissä ei välttämättä ole konkreettista poliittista päämäärää, mutta historian poliittinen ulottuvuus on kiistatta läsnä. Historiapoliittikka taas viittaa ensisijaisesti tarkoitushakuisen menneisyyden käyttöön ja hallintaan, jota harjoittavat vakiintuneet toimijat, kuten puolueet, valtion virastot ja järjestöt.⁶ Tällöin historiapolitiikka luonnollisesti on yksi historian käytön muoto.

Kiinnostus historian käyttöön heijastelee muutosta historioitsijoiden suhteessa omaan tieteenalaansa ja ympäröivään yhteiskuntaan.⁷ Historia on demokratisoitunut, siitä kiistelevät yhä laajemmat kansalaispiirit ja se on politisoitunut uudella tavalla kylmän sodan jälkeisessä kansainvälisessä yhteisössä.⁸ Historian käyttöä on tutkittu muun muassa parlamenttivaalien poliittisissa kamppailuissa,⁹ historiatieteen suhteessa populaarimpaan historiatietoisuuden ja menneisyyden käytön tapoihin,¹⁰ osana historian opetuksen ja historiallisen ajattelun kehittymistä,¹¹ historian käyttönä ja väärinkäyttönä¹² ja julkisia monumentteja koskevissa historiakiistoissa.¹³

Historian käyttö implikoi jotakuta, joka käyttää historiaa. Vaikka tuskin kukaan enää 2020-luvulla väittää, että historian tutkimus tapahtuu erillään muusta yhteiskunnasta, käytännössä historian käytön tutkimuksia yhdistää se, että tutkitaan pelkän historiografian lisäksi muita toimijoita. Historian käyttöön osallistuu siis jokin muu taho akateemisten tutkijoiden lisäksi. Näin on myös tämän teemanumeron artikkeleissa: historiaa käyttävät puolueet, poliitikot ja ruohonjuuritason aktivistit, poliittisten liikkeiden ideologit, journalistit, taiteilijat ja anonyymit verkkokeskustelijat. Akateemisten tutkijoiden rooli vaihtelee: jotkut ovat aktiivisesti järjestelmän palveluksessa menneisyyttä hallinnoimassa, toisten tutkimus kaapataan aivan toisiin yhteyksiin kuin se alun perin on tarkoitettu.

Teemanumeron tausta

Käsillä oleva numero lähestyy historian poliittista käyttöä empiiristen tapaustutkimusten kautta. Teemanumeron artikkelit ovat valikoituneet avoimen kirjoituskutsun ja *Historiallisen Aikakauskirjan* tavanomaisen arviointiprosessin kautta. Tällainen teemanumero ei voi olla tyhjentävä esitys aihepiiristä, vaan pikemminkin sen artikkelit ovat esimerkkejä suomalaisten historiantutkijoiden tuoreesta, historian poliittista käyttöä koskevasta tutkimuksesta. Numeron vertaisarvioidut artikkelit edustavat kahdessakin merkityksessä hyvin ajankohtaista tutkimusta. Ensinnäkin, useimmat perustuvat kirjoittajiensa käynnissä oleviin tutkimushankkeisiin. Toiseksi, artikkelit kommentoivat historiantutkimukselle poikkeuksellisesti prosesseja ja ilmiötä, jotka ovat hyvin tuoreita tai vielä käynnissä. Maantieteellisesti numero kattaa Suomen, Venäjän, Unkarin, Puolan, Yhdysvallat

5. Pilvi Torsti, Historiapoliittikkaa tutkimaan. Historian poliittisen käytön typologian kehittäjä. *Kasvatus & Aika* 2:2 (2008), 61–71.
6. Myös Grönholm & Nyssönen 2019, 12, implikoivat tällaista jakoa, joskaan he eivät tee täysin selväksi, miten määrittelevät historiapolitiikan suhteessa historian poliittiseen käyttöön.
7. Ks. esim. Jorma Kalela, *Making History. The Historian and Uses of the Past*. Palgrave Macmillan 2012, 2–4.
8. Grönholm & Nyssönen 2019, 8.
9. Ranya ElRamly, Historiankäyttö Kroatian parlamenttivaaleissa. Tapaus Cetverored. Teoksessa Jorma Kalela & Ilari Lindroos (toim.) *Jokapäiväinen historia*. SKS 2001, 50–62.
10. Kalle Pihlainen, Historia, historiatietoisuus ja menneisyyden käyttö. *Kasvatus & Aika* 5:3 (2011), 5–17.
11. Jukka Rantala & Sirkka Ahonen, *Ajan merkit. Historian käyttö ja opetus*. Gaudeamus 2015.
12. Antti Blåfield (toim.) *Historian käyttö ja väärinkäyttö*. Siltala 2016.
13. Pilvi Torsti, Why Do History Politics Matter? The Case of the Estonian Bronze Soldier. Teoksessa Juhana Aunesluoma & Pauli Kettunen (toim.) *The Cold War and the Politics of History*. Helsingin yliopisto & Edita 2008, 19–35; Pertti Grönholm, Muistomerkkejä ja kolaroivia kertomuksia. Vuoden 2007 pronssisoturikiista ja yhteisöjen kulttuuriset työkalut. Teoksessa Pertti Grönholm ja Anna Sivula (toim.) *Medeasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?* Turun Historiallinen Yhdistys 2010, 82–109.

sekä yleisesti koko läntisessä kulttuuripiirissä käynnissä olevia keskusteluja. Artikkelit käsittelevät kriittisen ihmisoikeushistorian käyttöä ihmisoikeuksien kyseenalaistamisessa, internetin näennäishistorioiden historiografisia ja historia-kulttuurisia juuria, populaatiogenetiikan käyttöä historiallisen henkilön alkuperää ja etnisyyttä koskevissa väittelyissä, kulttuuritaistelua muistin hegemoniasta Itä-Euroopassa ja populaarikulttuurin vaihtoehtoistorioita ja niiden hyödyntämistä ruohonjuuritason liikkeissä. Katsausartikkelit laajentavat pohdintaa historian käytön ja historian opetuksen suhteeseen sekä *Tuntemattoman sotilaan* asemaan kulttuurisen muistin kaanonissa.

Teemanumerossa on rajattu pois yksi selkeä kokonaisuus, jossa historian poliittinen käyttö on läsnä: kolonialismi ja dekolonisointiprojekti. Tälle teemalle on omistettu *Historiallisen Aikakauskirjan* teemanumero 4/2020, ja keskustelua on jatkettu myös kuluvan vuoden numeroissa.¹⁴ Vaikka kolonialismin teema liittyy kiinteästi historian poliittiseen käyttöön, tuntui perustellulta keskittyä tässä numerossa muihin viime vuosina esillä olleisiin historiakiistoihin ja historian poliittisen käytön muotoihin.

Ajatus teemanumerosta syntyi numeron toimittajien tutkimusprojektista ”Muinaiset kuningaskunnat ja Venäjän perustajat: pseudohistoria ja historiapolitiikka 2000-luvun Suomessa” (2019–2022). Tutkimushankkeessa tutkitaan Suomen ja sen lähialueiden varhaishistoriaa ja keskiaikaa koskevaa näennäishistoriaa ja sen poliittista käyttöä. Hankkeen keskusteluissa heräsi tarve käsitellä historian poliittista käyttöä laajemmalla maantieteellisellä alueella ja sen eri muodoissa, ja ehdotimme teemanumeroa *Historialliselle Aikakauskirjalle*. Kiitämme aikakauskirjan päätoimittajaa ja toimituskuntaa teemanumeron hyväksy-

misestä sekä Emil Aaltosen säätiötä toimitustyön mahdollistaneesta taloudellisesta tuesta.

Teemanumeron taustalla olevan projektin vuoksi näennäishistoria on teksteissä vahvasti läsnä. Kirjoittajista Aali, Oiva, Ristilä ja Välimäki jakavat seuraavan näennäishistorian määritelmän: näennäis- eli pseudohistoria on osa laajempaa näennäistieteen kenttää, eli esityksiä, jotka väittävät olevansa tiedettä olematta sitä. Näennäistiede toisin sanoen väittää esittävänsä tieteellisiä totuuksia ja jossain määrin jäljittelee tieteellistä esittämistapaa, mutta ei noudata yleisesti hyväksytyjä menetelmiä ja tieteellisiä käytäntöjä. Usein näennäistieteelliset esitykset jättävät huomiotta ajantasaisen tutkimuksen tai suorastaan halveksivat sitä. Näennäistiede väittää sisältävänsä luotettavinta mahdollista tietoa, jotakin, josta se väittää viranomaisten ja akateemisten tutkijoiden vaikenavan.¹⁵

Näennäishistoria pitää tyypillisesti sisällään salaliittomaisia väitteitä, ja sen kohteena ovat aiheet, jotka – mikäli ne olisivat totta – muuttaisivat käsityksemme historian kulusta. Näennäishistorian kohteena ovat esimerkiksi kadonneet kansat ja mantereet, muinaisten sivilisaatioiden selittämätön teknologia tai meidän tapauksesamme oman kulttuurin kuviteltu muinainen kulta-aika, jonka todellinen historia väitetään yhteiskuntaa korruptoivien voimien salaamaksi. Kaukaista menneisyyttä käsittelevä näennäishistoria on usein myös näennäisarkeologiaa.¹⁶ Käsittelemissämme tapauksissa näennäishistorialla on selvä poliittinen ja kansallista, jopa rodullista identiteettiä koskeva ulottuvuus. Näennäishistoriasta kirjoittaessa on kuitenkin syytä olla varovainen, jottei uusia, radikaaleja teorioita heti leimattaisi näennäistieteeksi, kuten tieteenfilosofi Inkeri Koskinen on huomauttanut.¹⁷ Tarinat Suomen muinaisista kuninkaista tai slaavilaisista

14. Aarne Mattila, Kolonialismi ja Suomi. *Historiallinen Aikakauskirja* 119:1 (2021), 113–114; Alex Snellman, Kolonialismikeskustelun häivytykset ristiriidat ja liberaalidemokratian tulevaisuus. *Historiallinen Aikakauskirja* 119:3 (2021), 361–365.

15. Douglas Allchin, Pseudohistory and Pseudoscience. *Science & Education* 13:3 (2004), 179–195; Sven Ove Hansson, Defining Pseudoscience and Science. Teoksessa Massimo Pigliucci & Maarten Boudry (toim.) *Philosophy of Pseudoscience. Reconsidering the Demarcation Problem*. University of Chicago Press 2013, 61–77; Sven Ove Hansson, Science and Pseudo-Science. Teoksessa Edward N. Zalta (toim.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford University 2017, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/pseudo-science/> (20.6.2021); Inkeri Koskinen, *Villin Suomen historia. Välimeren Väinämöisestä Äijäkupittaan pyramideihin*. Tammi 2015, 22.

16. Ks. Ronald H. Fritze, *Invented Knowledge. False History, Fake Science and Pseudo-Religions*. Chicago University Press 2009, 16; Garrett G. Fagan, Diagnosing Pseudoarchaeology. Teoksessa Garrett G. Fagan (toim.) *Archaeological Fantasies. How Pseudoarchaeology Misrepresents the Past and Misleads the Public*. Routledge 2006, 34.

17. Koskinen 2015, 233.

imperiumeista ovat kuitenkin moneen kertaan kumottuja ja perättömäksi todettuja, kiistatta näennäishistorian ja -arkeologian kenttään kuuluvia.

Numeron artikkelit

Teemanumeron ensimmäinen artikkeli on Kaius Tuorin ”Antiikin perintö, ihmisoikeudet ja ääri-nationalismi: Historiallisten juurten merkitys legitimaationa”. Tuori käsittelee ihmisoikeushistorian käyttöä äärioikeiston universaaleihin ihmisoikeuksiin kohdistaman kritiikin älyllisenä perustana. Ihmisoikeuksien historiaa alettiin tarkastella uudelleen 1990-luvulla, jolloin tutkijat alkoivat kyseenalaistaa tarinaa ihmisoikeuksien voittokulusta antiikista Ranskan vallankumouksen kautta YK:n ihmisoikeusjärjestelmään. Kritiikin tarkoituksena oli myös osoittaa ihmisoikeudet perustaltaan länsimaisena, jopa konservatiivisena projektina. 2000-luvulla tämä akateeminen kritiikki on saanut yllättävän yleisön Euroopan ulkopuolelta tulevaa maahanmuuttoa vastustavien oikeistopopulistien parissa, sillä ihmisoikeudet voidaan sen avulla esittää ennen kaikkea eurooppalaisina arvoina ja maahanmuuttajat kykenemättöminä niiden kunnioittamiseen. Tuorin artikkeli osoittaa hyvin, kuinka historian käyttö voi tavoitella päinvastaisia asioita kuin sitä inspiroiva tutkimus: länsimaiden erityisaseman purkamisen sijaan sen pönkittämistä.

Reima Välimäki ja Anna Ristilä tarkastelevat artikkelissaan ”Muinainen itsenäisyys suomalaisessa historian tutkimuksessa ja historiakulttuurissa 1920–2020” suomalaisen historiakulttuurin muutoksia sadan vuoden aikana. Analyysin kohteena on erityisesti 1900-luvun alkupuolella historian kirjoituksessa ja historian popularisoinnissa muotoiltu ajatus Suomen muinaisesta itsenäisyydestä ja sen päättymisen ajankohdasta eli ristiretkistä ja Suomen alueen liittämisestä Ruotsin kuningaskuntaan. Kirjoittajat osoittavat, kuinka jotkut 1900-luvun alun historian tutkimuksessa ja suurelle yleisölle suunnatuissa Suomen rautakautta ja varhaiskeskiaikaa koskevissa teoksissa muotoillut käsitykset ovat palanneet vuosikymmenten hiljaiselon jälkeen takaisin muotoaan muuttaneina, tällä kertaa osana verkossa käytäviä näennäishistoriallisia keskusteluja. Artikkelit osoittaa, etteivät uudet historian poliittisen käytön muodot synny tyhjiössä, vaan

ne hyödyntävät kansallista historiakulttuuria ja kulttuurista muistia.

Kansakuntia ja niiden alkuperää koskevien keskustelujen pitkä perintö näkyy myös Heta Aalin, Mila Oivan ja Anna Ristilän artikkelissa ”Suomalainen, ruotsalainen, normanni vai slaavi? Venäjän perustaja Rurikin alkuperä suomalaisissa ja venäläisissä 2000-luvun verkkokeskusteluissa.” Väittely legendaarisen prinssi Rurikin historiallisuudesta ja alkuperästä on jatkunut 1700-luvulta saakka, mutta 2000-luvulla mukaan ovat tulleet geenitestit ja -tutkimus. Venäjällä alkoi vuonna 2006 projekti, jossa on pyritty selvittämään Rurikin isälinjaa tutkimalla hänen oletettuja jälkeläisiään. Verkkokeskusteluissa geenitestien oletetaan antavan eksakteja vastauksia yksilöiden ja etnisten ryhmien perimästä ja alkuperästä, vaikka tulosten tulkinnassa on paljon epävarmuuksia. Rurikin oletettujen jälkeläisten perimän perusteella hänen on yhtäältä ajateltu olleen perimätiedon mukaisesti Ruotsista, toisaalta varsinkin suomalaiset keskustelijat ovat nähneet tulokset todisteena Rurikin suomalaisuudesta. Artikkelit osoittaa, kuinka uusien luonnontieteellisten menetelmien tulosten tulkinta sovitetaan 1800-luvulta periytyviin käsityksiin kansakunnasta, identiteetistä ja etnisyydestä.

Katalin Miklóssy kirjoittaa artikkelissaan ”Kulttuuritaistelu muistin hegemoniasta Unkarissa ja Puolassa” muistiorganisaatioiden järjestelmällisestä valjastamisesta halutun menneisyyden tulkinnan ajamiseen. Miklóssy tarkastelee kuinka puolalaisesta Kansallisen muistin instituutista ja unkarilaisesta Kesken ja itäisen Euroopan historian ja yhteiskunnan tutkimuksen säätiöstä on tehty keskeisiä tekijöitä Puolan Laki- ja oikeudenmukaisuuspuolueen ja Unkarin Fidesz-puolueen harjoittamassa kulttuurisodassa kansallismielisiä arvoja loukkaavina pidettyjä historian tulkintoja vastaan. Miklóssyn käsittelemät Unkari ja Puola ovat esimerkkejä määrätietoisesta, valtaapitävien puolueiden arvoja tukevasta historiapolitiikasta ja menneisyyden hallinnasta. Suomalaisessa mediassa on kirjoitettu muun muassa Puolan huolestuttavasta oikeusvaltiokehityksestä ja Viktor Orbanin Fidesz-puolueen itsevaltaisista otteista. Miklóssy kiinnittää huomion siihen, että Unkarissa ja Puolassa on käynnissä myös perustavanlaatuisen, kulttuurielämän taustalla olevien instituutioiden muutokseen pyrkivä projekti.

Kimi Kärki ja Kari Kallioniemi tarkastelevat artikkelissaan ”Viihdettä vai valistusta? Fasistiset ja äärikonservatiiviset vaihtoehtohistoriat 2010-luvun televisiovihteessä ja uuspopulistisessa ruohonjuuritason politiikassa” neljää fasismin eri muodoissa tarkastelevaa vaihtoehtohistoriallista televisiosarjaa. Kirjoittajat keskittyvät erityisesti analysoimaan sarjojen vaikutushistoriallista kontekstia, audiovisuaalista estetiikkaa, historiakulttuurista dynamiikkaa sekä niiden vaihtoehtohistoriallisten spekulatioiden näkymistä niin uuspopulististen kuin kansalaisoikeus- ja identiteettipolitiikkaan kiinnittyvien ryhmittymien toiminnassa. Populaarikulttuuri ei näyttäydy näin itsenäisenä viihteen sfäärinä, vaan se vaikuttaa 2010- ja 2020-luvulla poliittisten liikkeiden käyttämiin keinoihin. Kärjen ja Kallionien artikkeli osoittaa yllättävän rajapinnan kaupallisen viihteen ja ruohonjuuritason poliittisen aktivismin välillä.

Vertaisarvioitujen artikkelien lisäksi kaksi katusausartikkelia täydentävät numeron kokonaisuuden. Jan Löfström vie keskustelun luokkahuoneeseen ja pohtii, millainen historian opetus tukisi parhaiten ymmärrystä historian käytöstä. Iisa Aaltonen puolestaan tarttuu *Tuntemattoman Sotilaan* viimeisimpään tulemiseen ja käsittelee menneisyyspoliittista puhetta Aku Louhimiehen vuoden 2017 filmatisoinnin vastaanotossa.

Kuten teemanumero osoittaa, historian poliittinen käyttö pitää sisällään laajan kirjon toimijoita ja historian käytön tapoja, ja historiaa käyttävät niin demokraattiset kuin itsevaltaiset poliittiset liikkeet, sekä oikeisto että vasemmisto.

Tässä numerossa olemme pyrkineet välttämään normatiivista erottelua historian käyttöön ja väärinkäyttöön, vaikka jonkinasteinen historian vääristely tai vähintään valikointi usein kuuluu historian poliittiseen käyttöön. On kuitenkin selvää, että toiset historian poliittiset ulottuvuudet ovat vahingollisempia kuin toiset. Historian käyttö ihmisryhmien väliseen vihanlietsontaan on yhteiskunnalle haitallisempaa kuin syrjityn vähemmistön emansipatorinen historian käyttö. Erityisen huolestuttavaa on, kun autoritääriset voimat ottavat yhteiskunnasta tiukempaa otetta ja kirjoittavat historiaa uudelleen. Tätä numeroa viimeisteltäessä Kiinan kommunistinen puolue on hyväksymässä uutta tulkintaa puolueen satavuotisesta historiasta. Uudelleen kirjoitetun historian odotetaan oikeuttavan ja tukevan Kiinan johtajan Xi Jinpingin valtaa ja tulevia päätöksiä.¹⁸ Tämän ja vastaavien ajankohtaisten päätösten vaikutusten arviointi jää tulevien vuosien tehtäväksi.

Dosentti **Reima Välimäki** työskentelee tutkijatohtorina Turun yliopiston ihmistieteiden tutkijakollegiumissa TIAS:issa. **Sähköposti:** rsmval@utu.fi

FT **Heta Aali** on kulttuurihistorian tutkija Turun yliopistosta. **Sähköposti:** htaali@utu.fi

FT **Mila Oiva** työskentelee tutkijatohtorina CUDAN Open Labissa Tallinnan yliopistossa. **Sähköposti:** milaoiva@tlu.ee

18. Mari Manninen, Kiinassa päätetään tällä viikolla historiasta – ja uusi menneisyys paaluttaa pitkälle maan tulevaisuuden. *Helsingin Sanomat* 8.11.2021, <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008388466.html> (9.11.2021).